

DIALÓG AKO PODMIENKA PAR EXCELLENCE? DIALOGUE AS A CONDITION PAR EXCELLENCE?

*Suzan Kodrazi*¹

Tento článok skúma jeden vybraný aspekt tzv. Copenhagen plus kondicionality EÚ, a to konkrétne požiadavku EÚ na normalizáciu vzťahov medzi Srbskom a Kosovom. Tento článok kriticky analyzuje tvrdenia, že dialóg sprostredkovaný zo strany EÚ je efektívnym nástrojom kondicionality EÚ v rámci aplikácie podmienky dobrých susedských vzťahov a že umožňuje EÚ z pozície externe pôsobiaceho aktéra vyvolať zmenu v prístupovom štáte. Analýza dialógu je zasadená do teoretického rámca skúmania europeizácie v kandidátskych štátoch podľa Schimmelfenniga a Sedelmeiera. V tejto práci sú verifikované dve kľúčové hypotézy ich modelu externých podnetov. Jasnosť definície podmienky a súčasné stanovenie odmeny za jej splnenie hralo významnú úlohu v procese normalizácie vzťahov Srbska a Kosova ako aj v ich nedávnom prograse k EÚ.

Kľúčové slová: europeizácia, kondicionalita, Kosovo, Srbsko, EÚ, dialóg.

The aim of this article is to examine one specific aspect of the Copenhagen Plus conditionality applied by the EU, namely the obligation of normalization of relations between Serbia and Kosovo. This paper analyses the claim that the dialogue facilitated by the EU is not only an effective tool of the EU conditionality applied within the framework of good neighborly relations but it also enables the EU as an external actor to promote a domestic change in a candidate country. The analysis of the dialogue is based on the theoretical framework of pre-accession Europeanization as defined by Schimmelfennig and Sedelmeier. Two key hypotheses of their external incentives model are verified in this paper. The concreteness and clarity of condition as well as size and speed of rewards in case of compliance have played a significant role in the process of normalization of relations between Serbia and Kosovo as well as in their recent progress towards the EU.

¹ Ing. Suzan Kodrazi, Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika, e-mail: suzan.kodrazi@gmail.com.

Suzan Kodrazi je študentkou 4. ročníka doktorandského štúdia na VŠE v Prahe, v rámci ktorého sa zameriava na politické a kultúrne otázky spojené s Balkánom. Medzi užšie oblasti jej skúmania patrí problematika vzťahov Kosova a Srbska, intervencia NATO z roku 1999 a rozširovanie EÚ smerom na Západný Balkán.

1 ÚVOD

19. 4. 2013 sa zdalo, že politika kondicionality EÚ zaznamenala na Západnom Balkáne svoj historický úspech. Po takmer dvoch rokoch politický dialóg sprostredkovaný EÚ medzi Srbskom a Kosovom (ďalej „dialóg“) vyústil do prvej dohody o normalizácii vzájomných vzťahov, ktorú v Bruseli podpísali vtedajší premiéri oboch krajín. Mnohí to považovali za dôkaz, že kondicionalita ani po dvoch desaťročiach v centre zahraničnej politiky EÚ nevyčerpala svoj potenciál fungovať ako kľúčový inštrument v rámci politiky rozširovania EÚ (Pipan 2004, s. 2; Grabbe 2006, Schimmelfennig 2008).

Tento článok skúma jeden vybraný aspekt tzv. Copenhagen plus kondicionality EÚ vytvorenej v kontexte procesu integrácie štátov Západného Balkánu do EÚ, a to konkrétne požiadavku EÚ na dobré susedské vzťahy medzi štátmi v tomto regióne, aplikovanú na Srbsko a Kosovo. V kontexte neukončenej otázky statusu Kosova je možné z matice rôznych kombinácií susedských vzťahov na Západnom Balkáne považovať susedské vzťahy týchto dvoch štátov za jedny z najkomplikovanejších.

A práve nezhoda nad finálnym statusom Kosova, teda hranicami oboch susedov, zásadným spôsobom ovplyvňuje mieru ich (ne)schopnosti splniť podmienku dobrých susedských vzťahov, čím komplikuje cestu ich integrácie do EÚ.

Cieľom tohto článku je kriticky analyzovať tvrdenia, že dialóg je efektívnym nástrojom kondicionality EÚ v rámci aplikácie podmienky dobrých susedských vzťahov a že umožňuje EÚ z pozície externe pôsobiaceho aktéra vyvolať zmenu v kandidátskom štáte, ako aj jeho následný progres v integračnom procese.

V tejto súvislosti však bude nutné položiť si otázku, za akých podmienok podmienky EÚ fungujú?

Vzhľadom na aktuálnosť procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova prostredníctvom dialógu táto problematika zatiaľ nebola teoreticky ukotvená. Väčšina dostupnej literatúry venovanej dialógu je zameraná na analýzu stavu implementácie dosiahnutých dohôd zo strany Srbska a Kosova, teda analyzuje mieru, do ktorej Srbsko a Kosovo prijímajú dohodnuté pravidlá a aplikujú ich v praxi (Development Group 2012, Group for Legal and Political Studies 2013, Belgrade Centre for Security Policy and Kosovar Center for Security Studies 2014, Pristina Council of Foreign Relations 2014, Bureau for Social Research 2015).

Ambíciou tohto článku je preto prispieť k posunu z vnútroštátnej roviny analýzy výstupov dialógu k testovaniu opačnej strany procesu a identifikácii vstupných predpokladov, ktoré hrajú úlohu v procese prijímania podmienok stanovených EÚ

a stoja za celkovou úspešnosťou procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova a ich progresu na ceste k EÚ. Ak takéto faktory existujú, ich konzistentným využívaním by EÚ mohla zvýšiť efektivitu aplikácie svojej kondicionality, a tým aj svojho vplyvu na dynamiku dialógu.

Vzhľadom na to, že prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005) ku kondicionalite EÚ poskytoval v prípade štátov strednej a východnej Európy vhodný teoretický rámec na skúmanie predvstupovej europeizácie² v kandidátskych štátoch EÚ, v tejto práci sa pokúsim o jeho aplikáciu i na proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom.

Pomocou analytického aparátu modelu externých podnetov Schimmelfenniga a Sedelmeiera budem analyzovať, akú úlohu v procese prijímania stanovených podmienok hrajú dva vybrané predpoklady tohto modelu, konkrétne (1) jasnosť definície stanovených podmienok a (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúca z ich prijatia.

Aplikáciou týchto dvoch pôvodných predpokladov modelu externých podnetov na kontext procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova budem paralelne hodnotiť nasledovné hypotézy (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.11):

1. *„Jasná a špecifická definícia podmienky naviazaná na odmenu za jej splnenie prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*
2. *„Veľkosť a rýchlosť poskytnutia sľúbenej odmeny prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*

² Aj napriek tomu, že termín europeizácia je od čias „big bang“ rozšírenia EÚ trvalou súčasťou väčšiny diskusií o európskej integrácii a rozširovaní EU, termínu dodnes chýba jednotná definícia. S veľkou mierou zjednodušenia je možné jej definíciu hľadať kdekoľvek na osi medzi „návratom do Európy“ a procesom „rozširovania EÚ / Európskou susedskou politikou“.

V rámci tejto práce budem vychádzať z definície europeizácie podľa Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005), ktorí ju definujú ako vplyv EÚ ako externého aktéra na vyvolanie internej zmeny v treťom štáte.

K europeizácii existuje množstvo prístupov, pričom k najznámejším patrí interpretácia Olsena, Radaelliho či Grabbe.

Johan P. Olsen (2002) rozlišuje päť možných významov europeizácie. (1) Teritoriálnu expanziu európskych hraníc (hraníc EÚ), (2) proces inštitucionalizácie na európskej úrovni, (3) export európskych inštitúcií (pravidiel, noriem, atď.), (4) upevňovanie projektu európskej integrácie a (5) vplyv inštitúcií EÚ na domácu politiku.

Claudio M. Radaelli (2003) definuje europeizáciu ako proces „(a) konštrukcie (b) šírenia a (c) inštitucionalizácie formálnych a neformálnych podmienok, procedúr, paradigiem, štýlov, spôsobov „robenia vecí“ a zdieľaných noriem, ktoré sú najskôr definované a konsolidované v systéme riadenia EÚ a potom inkorporované do logiky domáceho diškurzu, jeho identít a politických štruktúr“.

Heather Grabbe (2006) aplikovala systematickú analýzu vplyvu EÚ na kandidátske štáty strednej a východnej Európy.

Táto práca je rozdelená do troch častí, jej prvú časť tvorí stručné zhrnutie hlavných aspektov vývoja politickej kondicionality EÚ a zasadenie jej významu do kontextu Západného Balkánu a problematiky dialógu.

Druhá pasáž práce je venovaná detailnejšiemu rozboru prístupu Schimmelfenniga a Sedelmeiera k europeizácii. Prepojením analytického rámca ich modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy bude formulovaný model, pomocou ktorého budem analyzovať dáta hypotézy (ďalej „model“).

Podstatou modelu bude analýza verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ, pričom v analyzovaných textoch budem skúmať využitie a definície podmienky dobrých susedských vzťahov.

Pri testovaní prvej hypotézy budem rozlišovať medzi všeobecnou a konkrétnou definíciou podmienky dobrých susedských vzťahov. Základom testovania druhej hypotézy bude identifikácia takých definícií podmienky dobrých susedských vzťahov, u ktorých bude daná požiadavka naviazaná na konkrétnu odmenu v prípade jej splnenia. Za každý jednotlivý výskyt relevantnej definície v dostupných dokumentoch bude udelený 1 bod. V závere tejto časti budú spracované výstupy tohto modelu.

Tieto výstupy budú následne tvoriť podklad pre verifikáciu hore uvedených hypotéz, čo bude predmetom tretej časti práce. V tejto kapitole budem analyzovať kľúčové udalosti srbsko-kosovských vzťahov na pozadí procesu ich integrácie do EÚ. V rámci tejto analýzy budem skúmať, do akej miery výstupy modelu korešpondujú so skutočným vývojom.

Ak majú byť hypotézy verifikované, a tým súčasne potvrdený vplyv faktorov ako jasnosť definície podmienky a odmena v prípade jej splnenia na prijímanie podmienok stanovených EÚ, bude nutné, aby získané výstupy modelu a okolnosti vzniku a vývoja dialógu medzi Srbskom a Kosovom boli nielen kompatibilné, ale aby medzi nimi existovala istá miera kauzality. Inak povedané, na verifikáciu hypotéz nestačí, aby sa model a realita navzájom nevyklúčovali, ale je nutné identifikovať príčinnú súvislosť medzi jasnosťou definície podmienky, odmenou za jej splnenie a reálnym stavom progresu Srbska/Kosova v integračnom procese.

V rámci verifikácie hypotéz budem postupovať v súlade s analytickým rámcom modelu externých podnetov. To znamená, že počiatočným bodom analýzy bude určenie statusu quo využívania podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ v Srbsku a Kosove. Ďalej identifikujem bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov, ako aj kľúčové okolnosti vedúce k jeho vzniku a otestujem, či korešponduje s výsledkom modelu („prvý test“).

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca, bude verifikácia stanovených hypotéz závisieť od toho, či sa vplyv faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny odrazil na posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

V prípade, že test preukáže, že konkrétne formulovaná podmienka naviazaná na jasne stanovenú odmenu za jej splnenie predstavuje kombináciu, ktorá disponuje potenciálom vyvolať zmenu v kandidátskom štáte, bude to znamenať, že koncept kondicionality aplikovanej na Srbsko a Kosovo môže byť využiteľný ako ucelený mechanizmus presadzovania zmien Európskou úniou v internom fungovaní tretích štátov v budúcnosti.

Ale ak kategórie ako jasnosť definície podmienky a ani veľkosť odmeny za jej splnenie nebudú schopné vyvolať pozitívnu reakciu a zmenu vo vzťahoch Kosova a Srbska a posun v ich integrácii, je možné, že dialóg bude predstavovať limit využívania politickej kondicionality EÚ v podmienkach štátov s neukončenou štátnosťou.

2 KONDICIONALITA EÚ V PODMIENKACH ZÁPADNÉHO BALKÁNU

Malým historickým exkurzom do jednotlivých kôl rozširovania EÚ je možné dôjsť k záveru, že aj keď sa rozširovanie považuje za najsilnejší nástroj zahraničnej politiky EÚ (Smith, 1998, Zielonka 2006, Schimmelfennig 2008), každé ďalšie kolo rozširovania je náročnejšie, trvá dlhšie, charakter prístupových štátov je iný a podmienky ich integrácie sú prísnejšie. Každé rozšírenie preto prinieslo so sebou modifikáciu stratégie politickej kondicionality, ktorú EÚ aplikuje na prístupové štáty v rámci prístupových rokovaní (Smith 1998a, Grabbe 2002, Anastasakis 2008, s. 367, Schimmelfennig 2008, s. 918).

EÚ začala systematickejšie aplikovať stratégiu kondicionality na kandidátske štáty v nadväznosti na Copenhagen kritériá z roku 1993, ktoré ju zasadili do širšieho rámca politických, ekonomických a technických požiadaviek. Jej význam začal rásť v priebehu príprav na historicky najvýraznejšie rozšírenie EÚ, ku ktorému došlo v roku 2004 (Grabbe 2006, Grabbe 2002). Potom, čo sa za menej ako desať rokov podarilo pomocou demokratickej konsolidácie a trhovo-hospodárskych reforiem transformovať postkomunistické štáty strednej a východnej Európy a priblížiť ich normám a praktikám EÚ (Anastasakis 2008, s. 365), stratégia kondicionality dostala nový rozmer, posunula sa do centra zahraničnej politiky EÚ (Anastasakis 2008, s. 367), a stala sa zásadným inštrumentom politiky rozširovania EÚ (Schimmelfennig 2008, Aybet a Bieber 2011, s. 1919, Pipan 2004, s. 2). Po rozšírení EÚ z roku 2004 začali zástancovia hlavného prúdu konceptu europeizácie prisudzovať stratégii politickej kondicionality dominantnú úlohu v procese transformácie, ktorou prešli prístupujúce štáty (Elbasani 2013). Kondicionalita ako nástroj europeizácie mala byť príkladom demonštrujúcim transformatívnu silu EÚ (Avery a Batt 2007, s. 1), modelom realizácie zmien v prístupujúcom štáte, od ktorého sa očakávalo, že bude fungovať rovnakým spôsobom aj na Západnom Balkáne.

Lenže rozdiel medzi strednou a východnou Európou a krajinami Západného Balkánu nie sú len oneskorené ekonomické reformy, ale aj štyri vojny, jedna

humanitárna intervencia a dva medzinárodné kvázi protektoráty. A tak sú v dôsledku nedávnych konfliktov kandidáti na budúcich členov EÚ v lepšom prípade štáty slabé, u ktorých je často spochybňované fungovanie štátu, jeho inštitúcií a ich kapacít. V tom horšom prípade, ako napríklad u Kosova, ide o štáty neukončené, u ktorých je spochybňovaná dokonca aj ich samotná štátnosť. V praxi to znamená, že ak EÚ chcela úspešne preniesť model europeizácie, ktorý fungoval v kontexte transformácie postkomunistických štátov i na europeizáciu krajín Západného Balkánu, bolo nutné túto skutočnosť zohľadniť aj vo formulácii svojich požiadaviek na tieto štáty.

Nový koncept kondicionality EÚ obsahoval okrem pôvodne stanovených Copenhagen kritérií aj špeciálne kritériá aplikované výlučne v rámci integračného procesu štátov Západného Balkánu. Hlavným cieľom týchto požiadaviek EÚ je adresovať kľúčové problémy, pred ktorými stoja štáty Západného Balkánu v rámci procesu rekonštrukcie povojnovej spoločnosti a budovania štátu. Hlavným pilierom nových kritérií je stabilizačný a asociačný proces, regionálna spolupráca, dobré susedské vzťahy, plná spolupráca s Medzinárodným tribunálom pre bývalú Juhosláviu, dodržiavanie mierových zmlúv a implementácia stabilizačných a asociačných dohôd (Europa 2008).

Ťažiskom tohto článku je analýza jedného vybraného aspektu Copenhagen plus kondicionality EÚ, a to konkrétne požiadavky EÚ na dobré susedské vzťahy medzi štátmi na Západnom Balkáne, aplikovaná na Srbsko a Kosovo. V čase, keď podmienka regionálnej spolupráce a dobrých susedských vzťahov vznikala, bolo jej hlavným cieľom vyrovnať sa s minulosťou. Stabilizáciou regiónu, povojnovou rekonštrukciou a svojim dôrazom na regionálnu a bilaterálnu spoluprácu, sa EÚ snažila zamedziť možnosti vzniku ďalšieho ozbrojeného konfliktu na Západnom Balkáne.

V kontexte neukončenej otázky statusu Kosova je možné z matice rôznych kombinácií susedských vzťahov na Západnom Balkáne považovať vzťahy týchto dvoch štátov za jedny z najzložitejších. Nielenže nezhoda nad statusom Kosova komplikuje ich bilaterálne vzťahy, ale zároveň je hlavnou brzdou v procese európskej integrácie Srbska aj Kosova.

Potom, čo 19. 4. 2013 politický dialóg medzi Srbskom a Kosovom sprostredkovaný EÚ vyústil do prvej dohody o normalizácii vzájomných vzťahov, ktorú v Bruseli podpísali vtedajší premiéri oboch krajín, na prvý pohľad sa zdalo, že na svete je učebnicový príklad úspešnej europeizácie. Mnohí považovali tento dialóg za dôkaz, že EÚ naďalej určuje pravidlá hry na Balkáne a jej kondicionalita ani po dvoch desaťročiach v centre zahraničnej politiky EÚ nevyčerpala svoj potenciál fungovať ako kľúčový inštrument v rámci politiky rozširovania EÚ.

Za akých podmienok však podmienky EÚ fungujú?

3 TEORETICKÝ RÁMEC, MODEL A DÁTA

V tejto časti bude bližšie vymedzený prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005) k europeizácii a na základe predpokladov ich modelu externých podnetov budú formulované dve hypotézy. Prepojením analytického rámca modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy vytvorím model, pomocou ktorého budem testovať ich platnosť. V závere tejto časti budú prezentované výstupy modelu.

3.1 Teoretický rámec

Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier v roku 2005 predstavili teoretický rámec skúmania europeizácie a kondicionality EÚ ako jej nástroja v súvislosti s hodnotením vplyvu EÚ na štáty strednej a východnej Európy v predvstupovom období.

Europeizáciu definovali stručne ako proces, v ktorom kandidátske štáty prijímajú podmienky stanovené EÚ (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 7). Z toho vyplýva, že EÚ formuláciou jednotlivých podmienok určuje, k akému typu zmien v kandidátskom štáte musí dôjsť z hľadiska jeho ďalšieho progresu v integračnom procese. Zároveň EÚ môže efektívnou aplikáciou kondicionality participovať, či dokonca vyvolať realizáciu týchto zmien, a tým ovplyvniť dianie v kandidátskom štáte.

V situácii, keď sa normalizácia vzťahov Srbska a Kosova stala jedným z hlavných aspektov kondicionality EÚ aplikovanej na tieto štáty a progres v tejto otázke má priamy vplyv na ich postup v európskej integrácii, prístup Schimmelfenniga a Sedelmeiera umožňuje testovať, akým spôsobom môže EÚ ovplyvniť prijímanie stanovených podmienok.

A práve v postoji kandidátskeho štátu k prijatiu daných pravidiel/podmienok EÚ je racionálny element modelu externých podnetov najvýraznejší. Splnenie požiadaviek spravidla nastáva za predpokladu, že úžitok plynúci z následných odmien od EÚ prevyšuje náklady kandidátskeho štátu na ich prijatie. Podľa modelu externých podnetov táto tzv. cost-benefit analýza závisí od štyroch hlavných faktorov – tzv. „nezavislých premenných“ modelu (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 12). Tieto faktory majú zásadný vplyv na to, či prístupový štát v konečnom dôsledku pravidlá / podmienky stanovené EÚ prijme, a teda na to, či v prístupovom štáte dôjde k europeizácii (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 16). Konkrétne ide o (1) jasné určenie podmienok, (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúcej z ich prijatia, (3) kredibilitu sľubov a hrozieb, (4) výšku domácich nákladov na prijatie podmienky a „veto hráčov“.

Podľa modelu externých podnetov je prijatie podmienky kandidátskym štátom funkciou miery jasnosti formulácie danej podmienky a stanovenia odmeny za jej splnenie (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.13). Schimmelfennig a Sedelmeier dokonca považujú nedostatok konkrétnosti v podmienke za jeden z hlavných faktorov, ktoré proces rozširovania brzdia (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s.12). Konkrétne

a špecifická definícia podmienky previazaná s odmenou vo forme dosiahnutia relevantného míľníka na ceste k EÚ prispieva k prijatiu danej podmienky kandidátskym štátom. Jasne formulovaná podmienka a odmena sa z toho dôvodu stávajú efektívnym nástrojom kondicionality EÚ a môžu ovplyvniť, do akej miery bude z pozície externe pôsobiaceho aktéra schopná vyvolať vnútropolitickú zmenu v kandidátskom štáte.

Počiatočným bodom analýzy týchto hypotéz je podľa modelu externých podnetov status quo v kandidátskom štáte (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 11). Toto tzv. domáce ekvilibrium reflektuje súčasnú distribúciu preferencií a vyjednávacjej sily jednotlivých aktérov v kandidátskom štáte, ako aj pomer vyjednávacjej sily medzi konkrétnymi medzinárodnými a domácimi hráčmi (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 11).

Kondicionalita EÚ domácu rovnováhu vychýľuje tým (tzv. bod zvratu), že prináša dodatočné stimuly a odmeny vo forme možnosti dosiahnutia relevantného míľníka v rámci procesu integrácie za predpokladu, že kandidátsky štát splní stanovené podmienky (Schimmelfennig a Sedelmeier 2005, s. 10).

Akými atribútmi majú podmienky EÚ disponovať, aby na ne kandidátsky štát reagoval, začal ich splňať, a tým sa posúval k členstvu v EÚ?

3.2 Model

Model, ktorý bude predstavovať podklad pre testovanie oboch hypotéz, vznikol ako syntéza nasledovných predpokladov a obmedzení:

1. Základom modelu bude skúmanie definícií podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ na základe analýzy verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ za obdobie 2005-2014.
2. Stanovené hypotézy modelu externých podnetov budú testované na príklade Srbska.
3. V rámci analýzy hypotéz budú využívané prvky diškurznej analýzy, ktorá umožňuje kvantifikovať výskyt, a tým testovať pôsobenie oboch sledovaných nezávislých premenných modelu externých podnetov (jasnosť podmienky a odmena) ako aj zmeny statusu quo v aplikácii podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ.
4. Vzhľadom na to, že definícia podmienok, posúdenie ich splnenia ako aj stanovenie príslušných odmien je v gescii jednotlivých inštitúcií EÚ, hlavné dáta analýzy budú predstavovať kľúčové dokumenty Európskej komisie (každoročne vydávaný Progress Report, respektíve iná významná správa alebo stanovisko), Rady EÚ (prijaté závery) a Európskej rady (prijaté závery).
5. Prvá hypotéza zdôrazňuje vplyv jasnosti definície podmienky na prijatie tejto podmienky zo strany prístupového štátu. V rámci testovania tejto

hypotézy budem rozlišovať medzi všeobecnou a konkrétnou definíciou podmienky dobrých susedských vzťahov. Ako všeobecná bola označená podmienka dobrých susedských vzťahov v prípade, že bola definovaná ako „významná súčasť procesu približovania sa Srbska / Kosova k EÚ“. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola identifikovaná ako konkrétna v prípade, že obsahovala špecifické odvolanie na „proces dialógu, normalizáciu vzťahov či výzvu k splneniu konkrétnej podmienky“. Ak bude pomocou diškurznej analýzy identifikovaný súvis medzi jasnosťou definície podmienky a následným progresom Srbska vo vzťahu k EÚ, bude táto hypotéza verifikovaná.

6. Základom druhej hypotézy je nadviazanie splnenia podmienky na konkrétnu odmenu. Odmena bola identifikovaná ako nejasne určená, v prípade, že splnenie danej podmienky viazala na nešpecifikovaný „progres na európskej ceste / progres na ceste k EÚ“. Na druhej strane, odmena sa identifikovala ako konkrétna vtedy, ak sa odvolávala na dosiahnutie míľnika v integračnom procese, ako napr. „udelenie statusu kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní či stanovenie negociačného rámca“. V prípade, že bude pomocou diškurznej analýzy identifikovaný súvis medzi jasným stanovením prisľúbenej odmeny a následným progresom Srbska vo vzťahu k EÚ, bude táto hypotéza verifikovaná.
7. Za každý jednotlivý výskyt relevantnej definície v dostupných dokumentoch bol udelený 1 bod.

3.3 Výstupy modelu

Spojením vyššie vymenovaných predpokladov vznikol výstup prezentovaný v tabuľke 1.

Tab. 1 - Výstupy modelu

Rok	Definícia podmienky „dobré susedské vzťahy“		Stanovenie odmeny za „dobré susedské vzťahy“		Výsledok ako súčet výskytu kombinácií		
	všeobecná	jasná / väzba na dialóg	vágne	konkrétne	všeobecná + vágna	jasná + konkrétna	spolu
2005	1	0	0	0	1	0	1
2006	1	0	0	0	1	0	1
2007	1	0	0	0	1	0	1
2008	2	0	0	0	2	0	1
2009	1	0	0	0	1	0	1
2010	4	2	3	0	7	2	9
2011	3	8	2	5	5	13	18
2012	4	7	1	3	5	10	15
2013	3	4	2	5	5	9	14
2014	3	4	2	0	5	4	9

Prameň: Council of the European Union (2009-2014), European Commission (2005-2014), European Council (2008-2013). Vlastné spracovanie autorky.

Výsledky diskurzívnej analýzy:

1. V období 2005-2009 bola podmienka dobrých susedských vzťahov („podmienka DSV“) definovaná iba všeobecne bez bližšej špecifikácie. Jej dodržiavanie nebolo priamo spojené s nijakou formou konkrétne a ani vágne vymedzenej odmeny za jej splnenie, respektíve s nijakým bližšie určeným posunom na ceste k najbližšiemu míľniku v rámci procesu rozširovania EÚ.
2. Rok 2010 je bodom zvratu v použití podmienky dobrých susedských vzťahov. Oproti predchádzajúcemu obdobiu došlo v tomto roku k významnému nárastu v počte všeobecných výziev k dobrým susedským vzťahom. Zároveň bola podmienka DSV definovaná po prvýkrát konkrétne, a to v súvislosti s výzvou k participácii na dialógu. Splnenie tejto konkrétnej definície podmienky DSV bolo zároveň po prvýkrát previazané s možnosťou získať odmenu. Táto odmena však v roku 2010 bola definovaná len vágne, vo forme progresu na európskej ceste Srbska / ceste Srbska k EÚ. V roku 2010 ešte odmena nebola vymedzená v konkrétnej forme.
3. V roku 2011 došlo k najväčšiemu nárastu v používaní konkrétnej definície DSV a zároveň k najväčšiemu nárastu v prepojení tejto jasne definovanej

podmienky s jasne stanovenou odmenou za jej splnenie vo forme získania statusu kandidátskej krajiny.

4. V období 2012-2013 prevažujú jasne definované podmienky a jasne stanovené odmeny za ich plnenie nad všeobecne definovanými podmienkami a vágne definovanými odmenami.
5. V roku 2014 došlo k absencii konkrétne stanovenej odmeny za plnenie podmienok.

Uvedené výstupy budú tvoriť podklad na analýzu hypotéz, pokiaľ ide o vplyv jasnosti definície podmienky dobrých susedských vzťahov a stanovenie odmeny za jej splnenie.

Ak majú byť hypotézy verifikované, a tým súčasne potvrdený vplyv týchto faktorov na zvyšovanie pravdepodobnosti prijatia podmienok stanovených EÚ, bude nutné, aby získané výstupy a okolnosti vzniku a vývoja dialógu medzi Srbskom a Kosovom boli nielen kompatibilné, ale aby medzi nimi existovala istá miera kauzality. Inak povedané, nestačí, aby sa model a realita navzájom nevylučovali, ale treba identifikovať príčinnú súvislosť medzi jasnosťou definície podmienky, stanovením odmeny za jej splnenie a reálnym stavom progresu Srbska/Kosova v integračnom procese.

4 PODMIENKA JASNÁ, ODMENA JASNÁ

V tejto časti budú stanovené hypotézy testované na základe prepojenia výstupov modelu s analýzou kľúčových udalostí srbsko-kosovských vzťahov na pozadí ich európskej integrácie. V rámci tejto analýzy budem skúmať, do akej miery výstupy modelu korešpondujú so skutočným vývojom, pričom budem postupovať v súlade s analytickým rámcom modelu externých podnetov.

To znamená, že počiatočným bodom analýzy bude určenie statusu quo využívania podmienky dobrých susedských vzťahov zo strany EÚ v Srbsku a Kosove. Ďalej identifikujem bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov ako aj kľúčové okolnosti vedúce k jeho vzniku a otestujem, či korešponduje s výsledkom modelu („prvý test“).

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca – bude verifikácia stanovených hypotéz závisieť od toho, či sa vplyv faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny odrazil na posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

4.1 Dialóg ako bod zvratu

Výrok „*regionálna spolupráca a dobré susedské vzťahy tvoria významnú súčasť procesu približovania Srbska / Kosova k EÚ,*“ je neodmysliteľným

komponentom každej správy Európskej komisie o pokroku Srbska / Kosova už od roku 2005 až po súčasnosť.

V stave silnej polarizácie pozícií Srbska a Kosova po vyhlásení kosovskej nezávislosti však bolo otázne, či by iba pravidelným opakovaním evidentného, bez bližšej konkretizácie cieľov a aktérov zodpovedných za ich dosiahnutie, bola podmienka dobrých susedských vzťahov dostatočne silným motorom vyvolania kvalitatívnych zmien vo vzťahoch Srbska a Kosova, ako aj progresu v ich európskej integrácii.

Sled udalostí, ktorý však nasledoval po jednostrannom vyhlásení kosovskej nezávislosti, paradoxne vytvoril priestor na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova pomocou aplikácie špecifikovanej podmienky dobrých susedských vzťahov ako nástroja kondicionality EÚ. Na načasovanie tejto zmeny v aplikácii kondicionality v rámci podmienky dobrých susedských vzťahov vplývalo niekoľko kľúčových udalostí, ktoré nasledovali po vyhlásení kosovskej nezávislosti.

V kontexte vývoja situácie v 90-tych rokoch a de facto plnej separácie Kosova od Srbska počas obdobia administratívnej správy UNMIK-u, ku ktorej došlo po intervencii NATO v roku 1999, nebola pre Kosovo, v súvislosti s jeho budúcim statusom, akceptovateľná iná alternatíva ako plná nezávislosť. Na druhej strane, pozícia Srbska bola z historických či konštitučných dôvodov založená na premise všetko okrem nezávislosti (Lehne 2012, s. 4).

Kosovská nezávislosť mala niekoľko zásadných nedostatkov. Kosovo sa nemohlo stať členom medzinárodných ani regionálnych organizácií, päť členských štátov EÚ ho neuznalo a otázka „Severu“ zostala nevyriešená. Vzhľadom na to, že sa nezávislosť Kosova stretla len s čiastočným pochopením a podporou medzinárodného spoločenstva, Srbsko začalo podnikat' kroky s cieľom zvrátiť súčasný vývoj vo svoj prospech.

V auguste 2008 predložilo Valnému zhromaždeniu OSN rezolúciu so žiadosťou o poradné stanovisko Medzinárodného súdneho dvora na otázku, či je unilaterálna deklarácia nezávislosti dočasných inštitúcií Kosova v súlade s medzinárodným právom. Valné zhromaždenie OSN na základe srbskej rezolúcie v októbri hlasovalo v prospech požiadania Medzinárodného súdneho dvora o poradné stanovisko na túto otázku.

Medzinárodný súdny dvor v júli 2010 vydal poradné stanovisko, v ktorom dospel k záveru, že jednostrannou deklaráciou nezávislosti prijatou 17. februára 2008 nedošlo k porušeniu medzinárodného práva a ani rezolúcie BR OSN 1244 z roku 1999. V reakcii na toto stanovisko Srbsko 28. júla 2010 predložilo Valnému zhromaždeniu OSN návrh vlastnej rezolúcie o Kosove, v ktorej zdôraznilo svoju pozíciu založenú na tom, že jednostranné odtrhnutie nie je prijateľným riešením teritoriálnych sporov (Barlovac 2010). V návrhu rezolúcie ďalej Srbsko, aj napriek stanovisku

Medzinárodného súdneho dvora, apelovalo na znovuo tvorenie rokovaní o statusu Kosova.

Medzitým sa Srbsko, nezávisle od otvorenej kosovskej otázky, rozhodlo podnikat' paralelné kroky k svojej európskej integrácii. Keď koncom roka 2009 požiadalo o členstvo v EÚ, jeho žiadosť z pohľadu EÚ vytvorila vhodný priestor na konkretizáciu a jasné vymedzenie podmienok, od splnenia ktorých bude závisieť eventuálny posun Srbska k jeho členstvu.

V situácii, keď nie všetky členské štáty uznali Kosovo, EÚ nemohla a dodnes oficiálne nemôže podmieniť členstvo Srbska uznaním kosovskej nezávislosti. Z toho dôvodu EÚ podmienila prístupové rokovania normalizáciou vzťahov medzi Srbskom a Kosovom (Balfour a Stratulat 2011, s. 2). Skutočnosť, že Srbsko žiadalo o členstvo v EÚ práve v čase, keď negatívne kulminovali jeho vzťahy s Kosovom, umožnila previazať normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova s ich progresom v rámci európskej integrácie. V retrospektíve je preto možné túto súhru okolností označiť za bod zvratu v prístupe EÚ, ale predovšetkým Srbska a Kosova k normalizácii svojich vzťahov, čo potvrdzujú aj výsledky modelu.

V tomto kontexte je možné vnímať a interpretovať fakt, že po diskusiách s predstaviteľmi EÚ došlo k výraznej úprave pôvodného textu návrhu srbskej rezolúcie týkajúcej sa stanoviska Medzinárodného súdneho dvora (Euractiv 2010). Jej novú verziu, ktorú nakoniec Srbsko predložilo spoločne s EÚ-27, prijalo Valné zhromaždenie OSN 9. septembra 2010. V rezolúcii č. 64/298 tak Valné zhromaždenie OSN vzalo na vedomie obsah stanoviska Medzinárodného súdneho dvora ohľadom legálnosti vyhlásenia kosovskej nezávislosti a zároveň uvítalo pripravenosť EÚ zastrešiť proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prijatá rezolúcia, na rozdiel od pôvodného návrhu Srbska, nekomentuje problematiku statusu Kosova a ani nevyzýva k novým rokovaniam na túto tému.

Rada EÚ následne v rámci prijatých záverov koncom roka 2010 zopakovala, že EÚ je pripravená sprostredkovať dialóg medzi Srbskom a Kosovom a vyzvala oba štáty k tomu, aby na ňom začali neodkladne a konštruktívne participovať (Rada EÚ 2010). Hlavným cieľom dialógu malo byť okrem zlepšenia bilaterálnych vzťahov medzi Srbskom a Kosovom i dosiahnutie progresu na ich ceste k EÚ.

Inak povedané, Rada EÚ formulovala konkrétne to, čo z textu rezolúcie OSN vyplývalo nepriamo. Cesta Srbska a Kosova k EÚ vedie cez dialóg a akýkoľvek progres na nej bude priamo závisieť od toho, do akej miery zlepšia Srbsko a Kosovo svoje vzťahy (Lehne 2012, s. 1).

Prepojením výstupov modelu a hlavných udalostí srbsko-kosovských vzťahov v tomto období je možné dôjsť k rovnakému záveru. Tak model, ako aj analýza kľúčových historických míľnikov tohto obdobia poukazujú na to, že k zmene v prístupe EÚ k aplikácii podmienky dobrých susedských vzťahov došlo až takmer tri roky po vyhlásení kosovskej nezávislosti.

Model určil za bod zvratu v aplikácii kondicionality EÚ rok 2010 na základe rapídneho nárastu výskytu jasných definícií podmienok a stanovenia odmen za ich splnenie. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola po prvýkrát formulovaná jasne ako podmienka participácie v dialógu a zároveň bola previazaná s víziou progresu v integrácii Srbska. S týmto nálezom korešpondujú udalosti, ku ktorým v tomto roku došlo, predovšetkým rezolúcia OSN zo septembra 2010, ktorá bola prvou oficiálnou výzvou k dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prvý test tak potvrdzuje, že jasnosť definície podmienky a stanovenie odmeny za jej splnenie boli prítomné faktory pri bode zvratu v aplikácii kondicionality EÚ.

4.2 Status kandidátskej krajiny

Samotný dialóg sa začal 8. marca 2011 v Bruseli. Na začiatku mal za cieľ primárne sa koncentrovať na technické aspekty vzťahov Srbska a Kosova, bol teda de facto testom toho, či Kosovo a Srbsko sú vôbec schopné spoločne konštruktívne riešiť problémy (Lehne 2012, s. 8). V tejto fáze dialógu boli otvorené otázky týkajúce sa slobody pohybu, katastra, uznávania diplomov, zastúpenia Kosova v medzinárodných a regionálnych inštitúciách, pričom došlo k podpísaniu niekoľkých dohôd.

Potom, ako sa prostredníctvom dialógu podarilo narušiť dovtedy platný status quo dvoch nespolupracujúcich susedov, EÚ začala výraznejšie aplikovať kondicionalitu založenú na špecificky určenom súbore podmienok previazanom s konkrétnymi odmenami za ich splnenie.

V prípade Srbska Európska komisia vo svojom stanovisku na žiadosť Srbska o členstvo v EÚ, odporučila Rade EÚ udeliť mu status kandidátskej krajiny na základe zohľadnenia dvoch hlavných kritérií (European Commission 2011, s. 12). Prvým kritériom bol dovtedy dosiahnutý progres. Druhým predpokladom udelenia statusu kandidátskej krajiny bola účasť Srbska na dialógu s Kosovom a posun smerom k implementácii dohôd, ktoré z neho vyplývali. Odmena vo forme získania statusu kandidátskej krajiny teda závisela od participácie na dialógu a normalizácie vzťahov s Kosovom (European Commission 2011, s. 2). Európska komisia týmto jasne vymedzila a konkretizovala úlohu dialógu ako nástroja normalizácie vzťahov. Túto pozíciu potvrdila aj Rada EÚ, ktorá v decembri 2011 konštatovala, že dialóg a jeho dohody budú mať pre Srbsko a Kosovo v rámci naplňania perspektívy ich členstva v EÚ kľúčovú dôležitosť. Rada ďalej pokračovala v konkretizovaní podmienky a odporučila adresovať otázku regionálnej spolupráce a implementovať prijaté dohody (European Council 2011b, s. 10-11). Potom, čo Rada EÚ na konci februára 2012 potvrdila, že Srbsko pokračuje v splňaní stanovených podmienok, t. j. v implementácii dohôd z dialógu, Európska rada 1. marca 2012 udelila Srbsku status kandidátskej krajiny.

Čo sa týka výstupov modelu, najväčší nárast v používaní konkrétnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov v celom sledovanom období bol na základe

analýzy dát modelu zaznamenaný v roku 2011. V tomto roku zároveň došlo k najvýraznejšiemu prepojeniu jasne definovanej podmienky dobrých susedských vzťahov s jasne stanovenou odmenou za jej splnenie vo forme získania statusu kandidátskej krajiny. Skutočnosť, že dosiahnutie tohto míľnika bolo oficiálne prepojené s progresom v dialógu z hľadiska modelu externých podnetov, znamená, že v kondicionalite EÚ došlo k zapojeniu oboch hlavných predpokladov úspešnosti prijatia daného pravidla zo strany kandidátskeho štátu.

Vzhľadom na to, že Srbsko získalo tento status v marci 2012, t. j. rok potom, ako kondicionalita EÚ obsahovala jasne definovanú podmienku prepojenú s príslušnou odmenou, je možné dáta za rok 2011 interpretovať tak, že nárast vo výskyte týchto nezávislých premenných mal vplyv na to, že Srbsko prijalo podmienky EÚ, čím prispelo k normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom.

4.3 Otvorenie prístupových rokovaní

Vzhľadom na to, že otvorenie prístupových rokovaní je jedným z najzásadnejších míľnikov integračného procesu, význam tohto míľnika sa odrazil aj na množstve podmienok, ktoré EÚ stanovila Srbsku v súvislosti s jeho dosiahnutím.

Otvorenie rokovaní so Srbskom bolo odporúčané „*hneď, ako Srbsko dosiahne významný progres v splňaní kľúčových priorít*“ (European Commission 2011b, s. 12). Za hlavnú z nich bolo označené uskutočnenie ďalších krokov k normalizácii vzťahov s Kosovom v súlade s podmienkami stabilizačného a asociačného procesu. Ďalej bolo špecifikované, že otvorenie rokovaní bude závisieť od splnenia podmienok, ako sú (1) plné rešpektovanie princípov regionálnej spolupráce, (2) rešpektovanie podmienok Energy Community Treaty, (3) nájdenie riešení vo veci telekomunikácií a vzájomného uznávania diplomov, (4) pokračovanie v implementácii dosiahnutých dohôd a (5) aktívna spolupráca s EULEXom s cieľom umožniť jeho fungovanie vo všetkých častiach Kosova.

Rada EÚ v prijatých záveroch z konca roka 2011 túto pozíciu Komisie prevzala s tým, že otvorenie prístupových rokovaní so Srbskom má byť jasne podmienené uskutočňovaním krokov k viditeľnému a udržateľnému zlepšeniu vzťahov s Kosovom (European Council 2011b, s. 11). V správe za rok 2012 Komisia toto stanovisko zopakovala s tým, že novú srbskú vládu ďalej vyzvala k otvoreniu širších politických otázok v rámci dialógu (European Commission 2012, s. 22). Po výzve Komisie a aj Rady EÚ k otvoreniu náročnejších a z pohľadu problematiky statusu senzitívnejších tém bolo evidentné, že pôvodne technický dialóg³ bude vykazovať

³ V skutočnosti sa každá diskutovaná oblasť v rámci technického dialógu významne dotýkala otázky statusu Kosova, čo znamená, že aj počiatočný technický dialóg do vysokej miery vykazoval politický charakter.

vysoko politický charakter, nakoľko k efektívnej normalizácii vzťahov Srbska a Kosova nemôže dôjsť bez nájdania prijateľného riešenia otázky Severu.

A práve v otázke severných samospráv Kosova s väčšinovým srbským obyvateľstvom (ďalej „Sever“) je spor Srbska a Kosova najakútnejší (International Crisis Group 2011), pretože sa priamo dotýka teritoriálnej integrity a územnej celistvosti Kosova. Sever nie je pod efektívnou kontrolou a správou Kosova už dve desaťročia, nakoľko jeho prevažne srbské obyvateľstvo jednotne odmieta integrovanie sa do štruktúr Kosova.

Navyše Sever trpí takmer úplnou absenciou produktívnej zamestnanosti, plne závisí od štátnych dotácií a vláda práva je slabá, čím predstavuje vážny politický, ekonomický a sociálny problém. Inštitúcie Srbska a Kosova sa v tejto oblasti preto pretínali a prekryvali bez formálnych hraníc či pravidiel. Vzhľadom na to, že tak srbská väčšina ako aj albánska menšina v severnom Kosove dlhodobo žili v oddelených sociálnych, politických a bezpečnostných sférach (International Crisis Group 2011), je v istom zmysle možné hovoriť o paralelných štruktúrach dotovaných zo strany Srbska, predovšetkým v oblastiach ako zdravotníctvo, školstvo, bezpečnosť a súdnictvo. Aj napriek tomu, že oblasť severného Kosova je svojou rozlohou či počtom obyvateľov takmer zanedbateľná, predstavuje hlavnú prekážku normalizácie vzťahov Srbska a Kosova, ako aj ich aspirácií stať sa členskými štátmi EÚ. Ani jeden z nich nemôže vstúpiť do EÚ, kým je status Severu sporný (International Crisis Group 2011).

A má to logiku. Vstup štátov s nevyriešenými teritoriálnymi problémami či zamrznutými konfliktami predstavuje pre EÚ riziko, ktorému sa chce – po vlastných skúsenostiach s Cyplom – určite vyhnúť. Na druhej strane, neschopnosť otvoriť dialóg v čase, keď sa vzťahy Srbska a Kosova nachádzali v najkritickejšom momente od roku 1999, by predstavovala reálne riziko, že tento bilaterálny konflikt na niekoľko rokov zamrzne, a tým zablokuje ambície oboch štátov stať sa členskými štátmi EÚ v budúcnosti. Je totiž vysoko nepravdepodobné, že by EÚ prijala Srbsko či Kosovo bez toho, aby mali štandardné susedské vzťahy umožňujúce im spolupracovať v rámci inštitúcií EÚ.

Otvorenie problematiky severného Kosova a nutnosť posunu z technického do politického dialógu tak rezonovala ako najzásadnejšia podmienka, bez ktorej dosiahnutie akéhokoľvek ďalšieho míľnika na ceste k EÚ nebude možné. Od októbra 2012 preto začala druhá fáza dialógu, v rámci ktorej osobne viedla schôdzky premiérov oboch krajín Catherine Asthon. Po uzatvorení nedoriešených otázok z technickej časti sa od januára 2013 pozornosť dialógu upriamila na otázku Severu. Rokovania vyvrcholili 19. apríla 2013 podpisom prvej dohody o princípoch, ktorými sa riadi normalizácia vzťahov, po ktorej v máji 2013 nasledoval vykonávací akčný plán. Význam Dohody spočíva v tom, že upravuje kľúčové elementy týkajúce sa fungovania severného Kosova ako vznik asociácie / komunity srbských municpality v Kosove,

vznik jednotného policajného zboru v Kosove a integrácia súdnictva do legislatívneho rámca Kosova.

Načasovanie tejto prelomovej dohody vo vzťahoch Srbska a Kosova je nutné vnímať v kontexte stratégie kondicionality EÚ. Na svojom zasadaní koncom roka 2012 Rada EÚ špecifikovala, za akých podmienok dôjde k otvoreniu prístupových rokovaní so Srbskom, ako aj k otvoreniu rokovaní o dohode o stabilizácii a pridružení medzi EÚ a Kosovom. Z pohľadu Srbska ďalší postup závisel od správy Catherine Asthon ohľadom vývoja normalizácie vzťahov Srbska a Kosova, ktorej predloženie sa očakávalo na jar 2013. V prípade, že by správa konštatovala pozitívny vývoj, Komisia mala byť požiadaná o vypracovanie rámca prístupových rokovaní so Srbskom a analytickej správy ohľadne EÚ acquis (European Council 2012c, s. 12). Dohoda mala preto zásadný vplyv na obsah tejto správy, ktorú Komisia predložila na zasadaní Rady EÚ 22. apríla 2013 (European Commission 2013, s. 12), t. j. pred júnovým zasadaním Európskej rady. Neschopnosť Srbska a Kosova dohodnúť sa by s najväčšou pravdepodobnosťou predstavovala reálne riziko, že celý proces sa zabrzdí a dôjde k jeho odkladu v čase.

Na základe kladného hodnotenia Komisie došlo v júni 2013 k otvoreniu prístupových rokovaní so Srbskom s oficiálnym začiatkom v januári 2014 (European Council 2013a, s. 7), pričom bolo zdôraznené, že viditeľné a udržateľné zlepšenie vzťahov s Kosovom bude naďalej predstavovať hlavnú prioritu a bude súčasťou negociačného rámca (s. 8).

Výstupy modelu poukazujú na to, že kombinácia jasnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov a jasne stanovenej odmeny za jej splnenie bola najaktívnejšie využívaná práve v rokoch 2012-2013, t. j. v období, do ktorého spadá celý proces vedúci k otvoreniu prístupových rokovaní. To znamená, že sledované nezávislé premenné modelu externých podnetov boli najvýraznejšie prítomné v období, v ktorom zároveň došlo k najvýraznejšiemu pokroku v normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj k historickému posunu Srbska k EÚ.

4.4 Negociačný rámec pre prístupové rokovania

Aj napriek tomu, že prístupové rokovania so Srbskom ešte neboli ukončené, t. j. nie je možné hodnotiť kompletný súbor podmienok, ktoré k splneniu tohto míľnika bude kondicionalita EÚ obsahovať, už dnes je jasné, že normalizácia vzťahov s Kosovom bude aj naďalej jej súčasťou.

Negociačný rámec pre prístupové rokovania so Srbskom bol prijatý v januári 2014 a plne reflektuje podmienky stanovené decembrovou Radou EÚ. Tá zdôraznila nutnosť pokračovania v monitorovaní progresu v normalizácii vzťahov Srbska a Kosova s tým, že obe krajiny budú pokračovať v európskej integrácii za predpokladu viditeľného a udržateľného progresu v normalizácii svojich vzťahov (European Council 2013b, s. 8). Komisia vo svojej správe za rok 2014 ďalej naznačila, že ďalší

progres by mal postupne viesť k celkovej normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, a to vo forme právne záväznej dohody uzatvorenej na konci prístupových rokovaní Srbska (European Commission 2014, s. 3).

Negociačný rámec, ktorý Komisia predstavila v januári 2014, tieto podmienky preberá (Accession Document 2014, s. 5). Dôležitosť, ktorá sa prisudzuje normalizácii vzťahov Srbska a Kosova, je z tohto dokumentu evidentná. Otázka normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom bude adresovaná v rámci kapitoly 35 „Iné“ ako špecifický bod, ktorý má byť otvorený už na začiatku prístupových rokovaní, pričom pokrok v rokovaní sa bude do vysokej miery odvíjať aj od progresu v záležitostiach týkajúcich sa Kosova – implementácie všetkých dohôd dosiahnutých v dialógu, doriešenia otvorených otázok s Kosovom pomocou dialógu a efektívnej spolupráce s EULEX-om.

Analýza dát za rok 2014 poukázala na zaujímavý vývoj. Kým výskyt jasne definovanej podmienky na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova zostal po stanovení negociačného rámca v roku 2014 v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami konštantný, výskyt jasne stanovenej odmeny za splnenie týchto podmienok v tomto roku klesol na nulu. Jednou z možných interpretácií tohto vývoja môže byť aj skutočnosť, že ďalším kľúčovým míľnikom v integrácii Srbska by malo byť až jeho členstvo v EÚ. Toto zistenie znova korešponduje so skutočným vývojom, keď EÚ bližšie nešpecifikovala dátum možného vstupu Srbska do EÚ, t. j. odmenu. V prípade, že dôjde k tak významnému obmedzeniu výskytu faktora odmeny v dlhodobom horizonte, z pohľadu ďalšieho skúmania efektivity kondicionality EÚ bude treba analyzovať dopady tohto trendu na prijímanie podmienok EÚ zo strany Srbska.

5 ZÁVER

Cieľom tejto práce bola kritická analýza jedného vybraného aspektu kondicionality EÚ aplikovanej na štáty Západného Balkánu, konkrétne podmienky dobrých susedských vzťahov aplikovanej na stále prebiehajúci proces dialógu medzi Srbskom a Kosovom.

Vzhľadom k aktuálnosti problematiky procesu normalizácie vzťahov Srbska a Kosova bolo mojou ambíciou prispieť do širšieho rámca skúmania efektivity dialógu a využiteľnosti tohto konceptu ako uceleného mechanizmu, ktorým EÚ ako externý aktér môže presadzovať zmeny v internom fungovaní kandidátskych štátov v budúcnosti. V tomto článku som sa pokúsila o prechod z prevládajúcej vnútroštátnej roviny analýzy implementácie výstupov dialógu k testovaniu predpokladov, ktoré pôsobia na ochotu Srbska a Kosova prijímať podmienky stanovené EÚ a stoja za celkovou úspešnosťou procesu normalizácie ich vzťahov.

K tomuto zámeru som využila analytický aparát modelu externých podnetov Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005), pomocou ktorého som analyzovala, akú úlohu v procese prijímania stanovených podmienok hrajú dva vybrané predpoklady tohto

modelu, konkrétne (1) jasnosť definície stanovených podmienok a (2) veľkosť a rýchlosť odmeny plynúca z ich prijatia.

Cieľom článku bolo posúdiť, či je dialóg na základe testovania dolu uvedených dvoch hypotéz efektívnym nástrojom kondicionality EÚ:

- (1) *„Jasná a špecifická definícia podmienky naviazaná na odmenu za jej splnenie prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*
- (2) *„Veľkosť a rýchlosť poskytnutia sľúbenej odmeny prispieva k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova.“*

Prepojením analytického rámca modelu externých podnetov s prvkami diškurznej analýzy som vytvorila vlastný model, ktorý tvoril podklad na testovanie hore uvedených hypotéz. Podstatou modelu bola analýza verejne dostupných, oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ, pričom v analyzovaných textoch som skúmala využitie a definície podmienky dobrých susedských vzťahov.

Verifikácia hypotéz, a tým súčasne aj potvrdenie vplyvu sledovaných nezávislých premenných modelu externých podnetov – t.j. jasnosť definície podmienky a stanovenie konkrétnej odmeny za jej splnenie na prijímanie podmienok stanovených EÚ – závisela od toho, či získané výstupy modelu a reálny stav normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom boli navzájom kompatibilné a či bolo medzi nimi možné identifikovať istú mieru kauzality.

V súlade s analytickým aparátom modelu externých podnetov som najskôr identifikovala bod zvratu v prístupe EÚ k podmienke dobrých susedských vzťahov medzi Srbskom a Kosovom. Komparáciou výstupov modelu a analýzy kľúčových historických udalostí som dospela k záveru, že oba prístupy k analýze indikujú, že týmto bodom je rok 2010. Model určil rok 2010 za bod zvratu v aplikácii kondicionality EÚ na základe rapidného nárastu výskytu jasných definícií podmienok a stanovenia odmen za ich splnenie v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Podmienka dobrých susedských vzťahov bola po prvýkrát formulovaná jasne ako podmienka na participáciu v dialógu a zároveň bola previazaná s víziou progresu v integrácii Srbska. S týmto nálezom korešpondovali aj hlavné udalosti, ku ktorým došlo v roku 2010, predovšetkým rezolúcia OSN zo septembra, ktorá bola prvou oficiálnou výzvou k dialógu medzi Srbskom a Kosovom. Prvý test potvrdil, že jasnosť definície podmienky a stanovenie odmeny za jej splnenie boli faktory prítomné pri bode zvratu v aplikácii kondicionality EÚ.

Vzhľadom na to, že Srbsko od roku 2012 dosiahlo tri dôležité míľniky procesu rozširovania EÚ – status kandidátskej krajiny, otvorenie prístupových rokovaní a stanovenie negociačného rámca – verifikácia stanovených hypotéz závisela od toho, či vplyvy faktorov jasnosť definície podmienky a veľkosť odmeny boli prítomné v zaznamenanom posune Srbska na ceste k EÚ („druhý test“).

Najväčší nárast v používaní konkrétnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov v celom sledovanom období bol na základe analýzy dát modelu zaznamenaný v roku 2011. V tomto roku zároveň došlo k najvýraznejšiemu prepojeniu akéhokoľvek ďalšieho progresu oboch štátov na splnenie špecificky definovaného, konkrétneho súboru podmienok vedúcich k normalizácii vzťahov Srbska a Kosova. EÚ za splnenie týchto podmienok paralelne stanovila odmenu vo forme získania statusu kandidátskej krajiny. Skutočnosť, že dosiahnutie tohto míľnika bolo oficiálne prepojené s progresom v dialógu, znamená, že v kondicionalite EÚ došlo k zapojeniu oboch hlavných predpokladov úspešnosti prijatia daného pravidla kandidátskym štátom. Vzhľadom na to, že Srbsko získalo tento status v marci 2012, je možné dáta za rok 2011 interpretovať tak, že zvýšenie výskytu sledovaných nezávislých premenných zohralo úlohu v tom, že Srbsko prijalo podmienky stanovené EÚ, čím v konečnom dôsledku prislo k normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom.

Výstupy modelu ďalej poukázali na to, že kombinácia jasnej definície podmienky dobrých susedských vzťahov a jasne stanovenej odmeny za jej splnenie bola najaktívnejšie využívaná práve v rokoch 2012-2013, t. j. v období, do ktorého spadá celý proces vedúci k otvoreniu prístupových rokovaní. To znamená, že sledované nezávislé premenné modelu externých podnetov boli najvýraznejšie prítomné v období, v ktorom zároveň došlo k najvýraznejšiemu pokroku v normalizácii vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj k historickému posunu Srbska k EÚ.

Analýza dát za rok 2014 zaznamenala zaujímavý vývoj. Kým výskyt jasne definovanej podmienky na normalizáciu vzťahov Srbska a Kosova zostal po stanovení negociačného rámca v roku 2014 v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami konštantný, výskyt jasne stanovenej odmeny za splnenie týchto podmienok sa v tomto roku znížil na nulu. Tento vývoj je možné interpretovať tak, že ďalším kľúčovým míľnikom v integrácii Srbska by malo byť až jeho členstvo v EÚ. Toto zistenie odráža skutočný vývoj, kedy EÚ bližšie nešpecifikovala dátum možného vstupu Srbska do EÚ, t. j. odmenu.

Na základe uskutočnenej analýzy je možné konštatovať, že posledným trom dosiahnutým míľnikom na ceste Srbska k EÚ vždy predchádzali jasne definované podmienky na normalizáciu vzťahov s Kosovom, pričom komplexnosť normalizácie vzťahov sa stupňovala priamo úmerne s výškou sľúbenej odmeny. V súvislosti s identifikáciou presného kauzálneho mechanizmu medzi skutočným stavom normalizácie vzťahov medzi Srbskom a Kosovom a nezávislými premennými modelu externých podnetov je však potrebný ďalší výskum

S istou mierou zjednodušenia je možné dospieť k záveru, že kým k udeleniu statusu kandidátskej krajiny postačovala participácia Srbska na dialógu, otvorenie prístupových rokovaní bolo podmienené celým systémom podmienok s dôrazom na prechod k politickému dialógu a otvorením otázky severného Kosova. V stupňovaní podmienok EÚ pokračovala aj v pri stanovení negociačného rámca, ktorý predpokladá

celkovú normalizáciu vzťahov medzi Srbskom a Kosovom vo forme právne záväznej dohody uzatvorenej na konci prístupových rokovaní Srbska.

Za predpokladu, že v procese dialógu bude kondicionalita EÚ naďalej aplikovaná ako kombinácia jasne definovanej podmienky previazanej s konkrétnou odmenou, dialóg disponuje potenciálom ovplyvňovať postupnú normalizáciu bilaterálnych vzťahov medzi Srbskom a Kosovom, ako aj ich posun v integračnom procese.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. Accession Document. ([S. a.): *Ministerial meeting opening the Intergovernmental Conference on the Accession of Serbia to the European Union*. [Online.] 25 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/neg_frame.PDF>.
2. ANASTASAKIS, O. (2008): The EU's political conditionality in the Western Balkans: towards a more pragmatic approach. . [Online.] In *Southeast European and Black Sea Studies*, december 2008, roč. 8, č. 4, s. 365–377. [Citované 1.5.2015.] Dostupné na internete: <https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/political_conditionality.pdf>.
3. AVERY, G. – BATT, J. (2007): Balkans in Europe: why, when and how. [Online.] In *European Policy Centre*. Policy Brief, marec 2007, s. 4. [Citované 15.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.epc.eu/documents/uploads/Balkans%20in%20Europe.pdf>>.
4. AYBET, G. – BIEBER, F. (2011): From Dayton to Brussels: The Impact of EU and NATO Conditionality on State Building in Bosnia & Hercegovina. In *Europe-Asia Studies*, december 2011, roč. 63, č. 10, s. 1911-1937.
5. BALFOUR, R. – STRATULAT, C. (2011): Enlargement to the Balkans: one step forward, two steps back. Commentary. [Online.] In *European Policy Centre*. 2011, [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1379_enlargement_to_the_balkans.pdf>.
6. BARLOVAC, B. (2010): Serbia Submits Draft Resolution on Kosovo to UN. [Online.] In *BalkanInsight*, 2010. [Citované 6.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-submits-draft-resolution-on-kosovo-to-un>>.
7. BINDI, F. – ANGELESCU, I. (2012): *The Foreign Policy of the EU, Assessing Europe's Role in the World*. [Online.] Washington DC, The Brooking Institution, 2012. 367 s. ISBN 978-0-8157-2252-6. [Citované 1.4.2015.] Dostupné na internete: <http://hist.asu.ru/aes/FPEU_0815701403.pdf>.
8. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2009): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 2984th General Affairs Council meeting Brussels, 7-8 December 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf>.

9. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2010): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3060th General Affairs Council meeting Brussels, 14 December 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/118487.pdf>.
10. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2011): *Council conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3132nd General Affairs Council meeting Brussels, 5 December 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/126577.pdf>.
11. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2012a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3150th General Affairs Council meeting Brussels, 28 February 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/128255.pdf>.
12. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2012b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3210th General Affairs Council meeting Brussels, 11 December 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/134234.pdf>.
13. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3251st General Affairs Council meeting Brussels, 25 June 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/137614.pdf>.
14. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] General Affairs Council meeting Brussels, 17 December 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/140142.pdf>.
15. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013c): *Joint Report to the European Parliament and the Council on Serbia's progress in achieving the necessary degree of compliance with the membership criteria and notably the key priority of taking steps towards a visible and sustainable improvement of relations with Kosovo*. [Online.] 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/sr_spring_report_2013_en.pdf>.
16. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013d): *Joint Report to the European Parliament and the Council on Kosovo's progress in addressing issues set out in the Council Conclusions of December 2012 in view of a possible decision on the opening of negotiations on the Stabilisation and Association Agreement*. [Online.] 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/ks_spring_report_2013_en.pdf>.

17. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2013e): *Press Release*. [Online.] 3235th General Affairs Council meeting Luxembourg. 22 April 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-13-153_en.htm>.
18. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2014a): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] 3313th General Affairs Council meeting Brussels. 13 May 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/142581.pdf>.
19. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. (2014b): *Council conclusions on Enlargement and the Stabilisation and Association Process*. [Online.] General Affairs Council meeting Brussels. 16 December 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/en/workarea/downloadasset.aspx?id=40802190995>>.
20. DEVELOPMENT GROUP. (2012): *The Kosovo Serbia Dialogue. Close to the EU, Far from the Citizens*. [Online.] 2012. [Citované 9.4.2015.] Dostupné na internete: <http://www.fes-prishtina.org/wb/media/Publications/2012/Larg%20Qytetarit%20Afer%20BEse_finale%20eng.pdf>.
21. DOBBELS, M. (2009): Serbia and the ICTY: How Effective Is EU Conditionality? [Online.] In *College of Europe EU Diplomacy Papers, Working Paper*. 2009, 35 s. [Citované 5.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://aei.pitt.edu/11556/>>.
22. ELBASANI, A. (2013): European Integration in the Western Balkans: Revising the Transformative Power of the EU. [Online.] In *E-International Relations*, 2013. [Citované 5.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.e-ir.info/2013/05/30/european-integration-travels-to-the-western-balkans-revising-the-transformative-power-of-the-eu/>>.
23. EURACTIV. (2010): Serbia abandons hard line on Kosovo. [Online.] In *Euractiv*, 2010. [Citované 6.4.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.com/enlargement/serbia-abandons-hard-line-kosovo-news-497652>>.
24. EUROPA. (2008): *EU Western Balkans: enhancing the European perspective*. [Online.] 2008. [Citované 4.4.2015.] Dostupné na internete: <http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/e50028_en.htm>.
25. EUROPEAN COMMISSION. (2005): *Progress Report on Serbia and Montenegro 2005*. [Online.] 2005. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_eu_ropeenne/sec/2005/1428/COM_SEC%282005%291428_EN.pdf>.
26. EUROPEAN COMMISSION. (2006): *Progress Report on Serbia 2006*. [Online.] 2006. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/Nov/sr_sec_1389_en.pdf>.
27. EUROPEAN COMMISSION. (2007): *Progress Report on Serbia 2007*. [Online.] 2007. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/serbia_progress_reports_en.pdf>.
28. EUROPEAN COMMISSION. (2008): *Progress Report on Serbia 2008*. [Online.] 2008. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://ec.europa.eu/>>.

- enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/serbia_progress_report_en.pdf>.
29. EUROPEAN COMMISSION. (2009): *Progress Report on Serbia 2009*. [Online.] 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2009/sr_rapport_2009_en.pdf>.
 30. EUROPEAN COMMISSION. (2010): *Progress Report on Serbia 2010*. [Online.] 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/sr_rapport_2010_en.pdf>.
 31. EUROPEAN COMMISSION. (2011a): *Analytical Report Accompanying Commission Opinion on Serbia's Application for Membership in the European Union*. [Online.] 2011, 138 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_analytical_rapport_2011_en.pdf>.
 32. EUROPEAN COMMISSION. (2011b): *Commission Opinion on Serbia's Application for Membership in the European Union*. [Online.] 2011, 13 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_rapport_2011_en.pdf>.
 33. EUROPEAN COMMISSION. (2011c): *Conclusions and Recommendations of the Commission's Opinions on the Membership Applications by Serbia*. [Online.] 2011, 2 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/sr_conclusion_s_2011_en.pdf>.
 34. EUROPEAN COMMISSION. (2012): *Progress Report on Serbia 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/sr_rapport_2012_en.pdf>.
 35. EUROPEAN COMMISSION. (2013): *Progress Report on Serbia 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/sr_rapport_2013.pdf>.
 36. EUROPEAN COMMISSION. (2014): *Progress Report on Serbia 2014*. [Online.] 2014. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf>.
 37. EUROPEAN COUNCIL. (2008): *Conclusions 19/20 June 2008*. [Online.] 2008. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/101346.pdf>.
 38. EUROPEAN COUNCIL. (2009): *Conclusions 10/11 December 2009*. [Online.] 2009. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111877.pdf>.
 39. EUROPEAN COUNCIL. (2010): *Conclusions 16/17 December 2010*. [Online.] 2010. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/118578.pdf>.
 40. EUROPEAN COUNCIL. (2011a): *Conclusions 23/24 June 2011*. [Online.] 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/123075.pdf>.

41. EUROPEAN COUNCIL. (2011b): *Conclusions 9 December 2011*. [Online.] 2011. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126714.pdf>.
42. EUROPEAN COUNCIL. (2012a): *Conclusions 1/2 March 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/128520.pdf>.
43. EUROPEAN COUNCIL. (2012b): *Conclusions 28/29 June 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/131388.pdf>.
44. EUROPEAN COUNCIL. (2012c): *Conclusions 13/14 December 2012*. [Online.] 2012. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134353.pdf>.
45. EUROPEAN COUNCIL. (2013a): *Conclusions 27/28 June 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/137634.pdf>.
46. EUROPEAN COUNCIL. (2013b): *Conclusions 19/20 December 2013*. [Online.] 2013. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140245.pdf>.
47. GAVRILOVIC, Z. – DIMITRIJEVIC, P. (2015): Report on the Implementation of the Brussels Agreement (by the Republic of Serbia) [Online.] In *Bureau for Social Research*, január 2015, 27 s. [Citované 10.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2015/02/Report-on-Implementation-of-the-Brussels-Agreement-ENG-summary-BIRODI.pdf>>.
48. GRABBE, H. (2002): European Union Conditionality and the Acquis Communautaire. In *International Policital Science Review*. 2002, roč. 23, č. 3, s. 249-268. [Online.] [Citované 3.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.cesruc.org/uploads/soft/130221/1-130221113Z4.pdf>>.
49. GRABBE, H. (2006): *The EU's Transformative Power. Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. 231 s. ISBN-13: 978-1-4039-4903-5.
50. HAMILTON, A. – ŠAPIĆ, J. (2013): Dialogue-induced developments on the ground. Analysis on implementation of the EU-facilitated agreements on freedom of movement and trade between Kosovo and Serbia. [Online.] In *Group for Legal and Political Studies*, november 2013, 20 s. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://legalpoliticalstudies.org/download/Policy%20Report%2008%202013.pdf>>.
51. INTERNATIONAL COMMISSION ON THE BALKANS. (2005): *The Balkans in Europe's Future*. [Online.] April 2005. 64 s. [Citované 3.4.2015.] Dostupné na internete: <http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/EN/PUB_1497_Int_Commission_balkans.pdf>.
52. INTERNATIONAL CRISIS GROUP. (2011): *North Kosovo: Dual Sovereignty in Practice*. [Online.] Europe Report No. 211, marec 2011, 26 s. [Citované 5.3.2015.]

- Dostupné na internete: <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/kosovo/211%20North%20Kosovo%20---%20Dual%20Sovereignty%20in%20Practice.pdf>>.
53. LEHNE, S. (2012): Kosovo and Serbia: Toward a Normal Relationship. [Online.] In *Carnegie Endowment for International Peace. Policy Outlook*, 2012. 16 s. [Citované 3.3.2015.] Dostupné na internete: <http://carnegieendowment.org/files/Kosovo_and_Serbia.pdf>.
 54. MORINA, E. (2014): Brussels „First Agreement“ – A year after. [Online.] In *Pristina Council of Foreign Relations*, apríl 2014, 8 s. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.kas.de/kosovo/en/publications/37608/>>.
 55. OLSEN, J. P. (2002): The Many Faces of Europeanization. [Online.] In *ARENA Working Papers*, 2002, WP 01/2. [Citované 10.3.2015.] Dostupné na internete: <http://www.arena.uio.no/publications/wp02_2.htm>.
 56. PIPAN, C. (2004): The Rocky Road to Europe. The EU's Stabilization and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality. In *European Foreign Affairs Review*, 2004, roč. 9, č. 2, s. 219-245.
 57. RADAELLI, C. M. (2003): The Europeanization of Public Policy. In FEATHERSTONE, K. – RADAELLI, C. M. (eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 2003. ISBN 978-0199252091.
 58. RUPNIK, J. (2011): The Balkans as a European Question. The Western Balkans and the EU: The Hour of Europe. [Online.] In *Institute for Security Studies. Chaillot Papers*, jún 2011, 186 s. [Citované 15.7.2011.] Dostupné na internete: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp126-The_Western_Balkans_and_the_EU.pdf>.
 59. SCHIMMELFENNIG, F. – SEDELMEIER, U. (2005): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 2005. 274 s. ISBN 0-8014-8961-X.
 60. SCHIMMELFENNIG, F. (2008): EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness. [Online.] In *Journal of European Public Policy*, 2008, roč. 15, č. 6, s. 918-937.
 61. SMITH, K. E. (1998a): The Use of Political Conditionality in the EU's Relations with Third Countries: How effective? In *European Foreign Affairs Review*, 1998, roč. 3, č. 2, s. 253-274.
 62. SMITH, K. E. (1998b): The Instruments of European Union Foreign Policy. In ZIELONKA, J. (ed.): *Paradoxes of European Foreign Policy*. The Hague: Kluwer Law International, 1998. S. 67-86. ISBN 90-411-0571-9.
 63. ZIELONKA J. (2006): *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. New York: Oxford University Press, 2006. 293 s. ISBN 0-19-929-221-3.